ՄԵՂՈՒ

ՀԱՆԴԷՍ ԱԲՈՒԱՌԱԿԱՆ

ԸՆԻԿ-ԲԸՆՕՈՑ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ,

ԳՐԱԴԻՏԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ, ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՒ

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

ԹԻՒ 13 15 ՅՈՒԼԻՒ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՏԱՐԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ն. ՎՐԻՐԱՆԵՑ

— 1858 —

ՄԵՂՈՒ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍԱՄՍԵԱՑ

ԹԻՒ 13 1858 ՅՈՒԼԻՍ 15

ԲԱՂԴ

Բաղդն է և ոչ գիտութիւնը որ մահկանացուաց գործերը կարգի կը դնէ։

Ո՛նչ. ազդարութիւնը, ուղղութիւնը, ջանասրութիւնը և պարկեշտութիւնը չէ՛ն որ կարգի կը դնեն. քաղաղ՛ն գործքն էր, որ Աբրահդէս նախամեծար սեպեց յետոյն առաքեանի աղքատութիւնը այն մեծ հարստութիւններէն, որ կրնար պիղել։ Ընդ է որ Սկիպիոն, Կարթագինեի տէրը, ա՛նոր հարուստ աւարներէն կրնէ համար քնաւ մէկ գան մը չառաւ եւ զանոնք տեսնելը մեղմեց խակ։ Ընդ է որ փիլիպպոս ընդ հակառակն փիլիպպոսեն ընդունած առակովը շղթայութիւներ և ճուկ գնեց։ Ընդ է որ Լասթենն և Նէթիկ-պատէս իրենց շատակերութիւնը զոհացընելուն և էն մեղ-սապարտ ցանկութեանց վրայ կ՚այացընելով երջանկութիւն՝ Օլինթ քաղաքը մատնեցին։ Բաղդն ընտրեալն էր, որ

Ղեկտանդը յարդեց Դարեհի կինեները, իրեն գերիներն և խստիւ պատուեց զանոնք անարգել ուղղելովը։ Վերջապէս քաղցին հաճոյից ձեւքոնէ էր որ Բերիամու որդին իր հիւ֊ րընկալին կինը հյատպուրեց, զանի Տրուադա տարաւ և Նե֊ րոպան ու Ասիան լցոյց պատերազմի բոլոր առակութիներովը։ Նթէ բոլոր այս գործերը բաղդին ձեւքոնէ եղան՝ ով պիտի արգիլէ ըսելու նաև թէ ան է որ կատունները փափկակեր կընէ, խոզերը անատակ և կապիկները ծաղրածու։

Բայց եթէ ընդունելին մարդոց մէջ բարեխառնութիւնը, արդարութիւնը և զգրութիւնը, երբեսցի կերպով մ՚անոնց մէջ խոհեմութիւնը և հեռատեսը խորհուրդը չէ ձանչելիք կրնա՞ն ընել։ Բարեխառնութիւնն ալ տեսակ մը խոհեմու֊ թիւն չէ՞ մի։ Եւ այս վերջինն առաքինութիւնը միշտ արդա֊ րութեան ընկերացած չըլլալու չէ՞ մի։ Կամ մանաւանդ այս երկուքը մի և նոյն առաքինութիւնը չէ՞ն մի այլ և այլ ա֊ նուններով։ Մենք զանի բարեխառնութիւն և չափաւորու֊ թիւն կը կոչենք զուարճութեանց գործածութեան մէջ, զգրութիւն և համբերութիւն կը կոչենք և աշխատութեանց և վտանգաց մէջ. կարգ և արդարութիւն՝ քաղաքական գաշնակցութեանց և քաղաքականութեան մէջ։ Ընդա֊ րձակ֊ թեան և բարեխառնութեան գործքերը բաղդին ենթադրենք՝ ինչու համար, նաև անոր չը պիտի ուանք գոյութիւնն ալ, աւազակութիւնն ալ, անատակութիւնն ալ. Ինչո՞ւ համար միտք հոգնեցընելը բոլորովին մեկդի դնելով, բաղդին չը յանձնըվիլ, որ անոր մէյ մը մեկ կողմ մէյ մը միւս՝ տանի ու վրայ չըլլանք, փոշին պէս որ հովը կը տանի ու կը բերէ։ Հալածեցեք խոհեմութիւնը. ալ ոչ խորհուրդ ըլլար ոչ որոշում և ոչ գործերն աղեկ վարելու են յարմար միջոց֊ ներու ընտրութիւն։ Եւ Սոֆոկլէս անխորհրդաբար կ՚ըսէ թէ

Ամեն ինչ որ կը բնաբերեն

Կրնան զանի գոռնալ. ինչ որ զանց կատարելու կը փութայ։

Եւ ասկէ զատ, երբոր կորոշէ մարդուս իր փափաքին հասնելու զանազան միջոցները,

Կ՚անկմ ինչ որ կրնայ և ատոնցմէ. ինչ որ կրնայ գոռնալ, զանի կը բնա֊ բերեմ. ինչ որ պէտք է հայցել Աստուածներէն, և հայցմ։

Ոտքդ մարդկ ինչ կրնան գտնել կամ ուսնել, երբ ամեն բան թաղդը կընէ: Ջանի ամեն մարդկային դիպուածոց տէր կեսրնելը, Հանգստութեանդ մէջէն ծերակոյտի ժողովները ջնջել չեմ ուր. և Թագաւորաց պալատներուն մէջէն խորհուրդները վերցնել չե՞մ ու: Մենք զանի կը ծաղրենք, կոյր համարելով, և կը թողունք ինքզինքնիս կուրացնել անոր հաճոյից առաջնորդութեանը: Ու իրաւի կոյր ըլլալ չե՞մ ու, խոհեմութեան աչքը հանելով, սանկ ըսեմ, կոյր առաւածութիւն մեր կենաց առաջնորդ ընդունիլը:

Պիտի կրնանք ըսել թաղդն է որ մեզ տեսնել կուտայ և ոչ մեր աչքերը, որոնք լուսոյ պատգամաբեր կը դոչէ Պղատոն: Թէ ան է որ մեզ կը լսեցընէ և ոչ մեր ականջները, որ իրեն զարնուած օդին տպաւորութիւնն ընդունելով, զանի ուղեղին կը հաղորդէ: Պիտի կրնայքն հաստատել, բոլոր մեր զգայմունքը այսպէս թաղդին ենթադրել: Ընութիւնը մեզ տեսանելիք, լսելիք, հոտառելիք, ախորժակ և մայմնոյն ուրիշ զործարանները առաւ, որպէս զի անոնք խմաստութեան և խոհեմութեան պաշտօնեայներն ըլլան. բայց հոգին է որ կը տեսնէ, հոգին է որ կըսէ: Ոլոր միացեալները համր և կոյր են. «Աւանց արևելի լուսոյն, կըսէ Էպիկտետոս, միւս աստղերուն փայլմանն հատակ, մշանջենաւոր գիշերի մը մէջ ընկղմած պիտի ըլլայինք: Այսպէս՝ առանց խմացականութեան և առանց մտքի. մարդս, միայն ընական զգայմունքներով, կենդանիներէն չը պիտի որոշվէր»:

Ոչ թաղդն է և ոչ պիպուածը, որ զայն կենդանիները մեզի կը շնորհեցընէ. Պրոմիթէին է այսինքն հանճարը:

Ձիերուն ցնէ, և եզերուն և ոչխարուն, նա զանոնք դրաւ մէջ օգնոց ներքո, մէջ աչխատութեանց մէջ գալ օգնելու:

Ինչպէս կըսէ Ովիդիւ: Ընութիւնն ու թաղդը կենդանեաց մէջէն մեծ մասին մեզի շատ ազէկ գաժին հանած չեն: Ընտիք եղջիւրներով, սուրանեներով և խիճաններով զինուորած են՝ որ զերինք պաշտպանելու կը ծառայեն:

Ոմանք կանակը ատր պէտքով գոյած է կըսեն Եմբեդոկլէս: Ուրիշները խեցիով, երկայն մատաքով, և խիտ

կարծը եղունքներով զգեստաւորված են։ Մարդը միայն ըստ Պղատոնի, Թողված է բնութենէն մերկ և անզէն, ա- մեն տեսակ հագուստէ զուրկ։

Ոյց ինչ ինչ ընծայ տ'ըտա, որ չը տալցուցնէ քեզ ընկեր- նիններդ։

Նէ այս ընծան, հանճարն է. կանխատեսութիւնն ու խոհեմութիւնը։ Մարդուս ուժը քիչ բան է. բայց իր ճար- պիկութիւնը կը նուաճէ ծովուն ալ հրեշները, յամաքին ալ, օդերուն ալ։ Զիերը չափազանց արագութիւն և թե- թեւութիւն ունին. մարդուս համար է որ կը վազեն. շուն- ը եռանդուտ և քաջասիրտ են. անոնք մարդս կը պաշտ- պանին. ձուկերուն մէսը ախորժակի հաճոյ են. խոզը շատ գեր է. ատոնք անոր կերակուրն ըլլալու կը դրդուածվին։ փի- ղէ մը աւելի մեծ և աւելի սոսկալի ըլնէկայ, սակայն մար- դը զանի իր խաղերուն և տեսարաններուն կը ծառայեցնէ։ Ընոր ցատկել, պարել, տեսակ տեսակ շարժուածքներ կուսուցընէ. շատ տղէկ է այս օրինակները գիտելը, որ մե- ղի կը ցուցընեն թէ խոհականութիւնը մեզ մինչև ո՞ր կը բարձրացընէ. և թէ չը կայ բնաւ բան մը, որ մեզի հնա- զանդեցընել չը կրնայ։

Ու տալաբոյնէ նոյ, և ուլանյալի կոռոնեը
Ու ամենայն ձարպիկ արընիացներ

Ո՛չ. այս ամեն հանգամանքներով ալ վայրենի անասուն- ներքն ստորին են։ Ոյց, փորձառութենէն, յիշողութե- նէն և ճարպիկութէն օգնութիւն առած՝ ինչպես կըսե Ը- նաքսագոր, մարդս զանոնք ամենն ալ իր սէրքերուն կը ծա- ռայեցընէ։ Ընոնց կամն ու մեղքը կառնէ. և անոնց ամեն ունեցածը իր հաճոյքը կը տրամադրէ։ Ըսդ՝ ատոնց մէջ բաղդին մեկ տուրքը կա՞յ մի։ Ամենքն ալ մարդուս դիտու- թեանը և անոր ճարտարութեանը արդիւնքը չէ՞ մի։

Երհետաւորաց, ձուկնիչներուն, ճարտարապետներուն, արճանագործներուն գործերը, իրենց կատարելութիւնը դիտցուածէն և լսողէ՞ն մի կառնեն։ Ընդունելով թէ թե- թեւ ազդեցութիւն մը կրնան անոնց մէջ ունենալ, կրնա՞նք ուրանալ, գոնե, որ իրենց գործքին էն մեծ և էն գեղեցիկ

մասը արհեստին արդիւնքը ջրլլայ : Ահա ասի կիմացընէ քա-
նաստեղծ մը այս տողերուն մէջ :

Վաչէից՝ ամենէնէ ալ, արհեստաւորաց բաղմութիւն, դուժ որ կը
գանէ արհեստից պաշտպանուհոյն, Երամաղեայ անարիւ- դուռերնի, այն
ամբարիշտ ընձայն արբանեակը խոզմնեղով :

Յիրաւի, Պինեդին (ուղեղ) է, և ոչ բազդը, որ արհեստա-
ներն իրենց պաշտպան կը ճանչեն : Կը պատմեն, և իրաւ
ալ է, որ պատկերհան մը, որ ձի մը կը նկարէր, իր գործէն
գոհ ալ էր նէ՝ էր կրնար յաջողիլ նկարելու այն Թանձր
փրփուրը, որ ձին իր երասանակը կրծելով իր բերնէն կը
հանէ : Շատ մը անօգուտ փորձերէ ետև, անհամբերու-
Թեամբ՝ ներկով լցուն իր սպունգը առաւ և ուժով մը իր
պատկերին վրայ նետեց : Դիպուածը այնպէս բերաւ, որ
սպունգը ճիշդ ձիուն բերնին վրայ ընկաւ և նկարիչին գա-
ղափարը կատարեալ օրինակեց: Ահա այս միակ եղելութեան
մէջ է, որ պիտեմ Թէ բազդը արհեստին աւելի աղէկ գործ
մ՚ըրաւ : Բոլոր իրենց գործոց մէջ, արհեստաւորները կա-
նոն, չափ և հաշիւ կը գործածեն, դիպուածին բան մը չը ձգ-
դելու համար : Արհեստները ստորին կարգի խոհեմութիւն-
ներ անգամ կը համարվին . կամ գէթ խոհեմութեան մասեր,
առաւականեր կը համարվին , կենաց պէտքերուն համար ,
տարբեր ջրանցքներու բաշխըված: Եւ մեղի այս չը գուցը-
նէր մի կրակին հանելուն ալ, որ Պրոմեթէի ձեռքով
բաժնըված՝ տիեզերին ամեն կողմ տարածվեցաւ : Այսպէս՝
խոհականութեան մասերը, կամ աղէկ ըսեմ կատարներըը,
իրենց բաժնըվելովը, արհեստից ընտանեան դասերը կազ-
մեցին :

Շատ զարմանալի չը՞ պիտի ըլլար ուրեմն , որ բոլոր ու-
րիշ արհեստներըը , իրենց վախճանին հասնելու համար ,
բազդին անկարօտ ըլլալու կարող ըլլալին ետև , էն մեծ և
էն կատարեալ արհեստը , այն որ կը պարունակէ մարդուս
բոլոր պարտքերը և անոր փառքը՝ ի կատար կը հասցընէ՝
այս կոյր դիպուհէղին օրինութեանը կարօտ ըլլայ : Կառավա-
րանի մը Թելերը լարելու կամ Թող տալու համար , տեսակ
մը խոհականութիւն պէտք է , որ երաժշտութիւն կը գոչենք:

Խոհականութիւն մ՚ալ պէտք է միսերը ապրելու, կերպանները լուալու և ճերմակցընելու համար: Մենք կուսցընենք տղայոյ ինչպէս պիտի հագնին իրենց կօշիկը և ինչպէս պիտի հագվին. միսը աղ ձեռքովին և հացը ձախսովնին պիտի առնեն: Այն հասարակ բաներն անգամ բնդղին գործը չեն, խնամք և զգուշութիւն կը պահանջեն. և էն կարևոր բաներն ալ, անոնք՝ որ էն աւելի կը նպաստեն մարդուս երջանկութեանը, կարելի ըլլայ կատարել առանց խոհականութեան առանց դատողութեան և առանց հանճարի: Հեռվա՞ծ է երբեք գործաւոր մը, որ հողը ջուրով թրջելեն ետև, դիպուածին թողու իր կղմինդրները շինելու. կամ կերպաս և կամ կաշի գնելեն ետև, հանդարտ կենայ, աղաչելով զբազդը, որ իրեն հանդերձներ կամ կօշիկներ շինէ:

Բայց որչափ մարդիկ ոսկւոյ և արծաթի մեծ գումարներ դիզելեն և շատ մը գերիներ ու՚ջերդ կերպով զարդարված տուներ գնելեն ետև, կերևակայեն թէ այս հարստութեանց հետ ամենևին իմաստութեան կարօտութիւն չունին երջանիկ ըլլալու և թէ առանց անոր հանդիստ կեանք մը պիտի անցընեն ամեն չար արկածներէ ազատ: «Դուն ոչ հեռուտակ ես, ոչ նեռատիպ, ոչ հեծելազօր, կըսէին օր մը Փիլիպատէսին, հապա ինչ ես. — ես, պատասխանեց Փիլիպատէս, այն եմ, որ ատենց ամենուն կը հրամայէ, և զանոնք կը շարժէ»: Այնպէս իմաստութիւնը ոչ ոսկի է, ոչ արծաթ, ոչ հարստութիւն, ոչ փառք, ոչ առողջութիւն, ոչ զօրութիւն, ոչ դեղեցկութիւն. Ընդհակառակն ինչ է. այն որ մեզի աղէկ գործածել կուտայ բոլոր այս բարիքները: Անոնց վայելմունքը մեզի քաղցր, օգտակար և պատուաւոր կընէ: Ուստի անոր, ատոնք հոգնեցընող, անպատուղ, վնասակար խակ են և անպատիւ: Կսա Պլուտիքեն Ընկիոզի* մէջ իրաւամբ կը պատուիրէ Նպիմեդեեին՝

Ձգեցո՛ւնել երբեք ընծաներդ

Ընծայպաշտ, Ոչխարի ծոցածուին. Բայց զանոնք եթ գործընկեր

---

* Գործք և առակք հատոր 5

Ե յս ընծայներով կխնայէ բաղդին արտաքին բարիք-
ները, և որովհետև պիտի պզտիկէին կարդալ, նուագա-
րանները պարնել կամ ձի հեծնել այն մարդուն, որ այս վար-
ժութեանց վրայօք ամենևին վարժութիւն չունէր, նոյնպէս
պիտի՝ որ իր եղբօրն անխոհեմութիւնը, ապահութիւնը
և կնոջմէ մը իշխուիլը դիւրութիւնը կը ձանչէր, զանի
կը յորդորէր, չը կարգուիլը և ոչ իշխանութիւն ընդունե-
լու, ոչ ալ հարստութիւն: Ընարժան մեծ բաղդ մը, քան
դէմոթենեայ, զանի ժառանգող անխոհէմին համար խեղ-
ճութիւններ ընելու միջոց մ'է: Եւ անկէ՝ աւելի մեծ եր-
ջանկութիւն մը քաղելու կարող չըլլալը իմաստութիւն չու-
նեցող մարդուն համար, թշուառ ըլլալու դիպուած մ'է:

ՊԼՈՒՏԱՐԳՈՍ

ԲԵՐԵՊՈՐԻՏ ՏՂԱՅՔ

Ա Պ Պ Ի Ա Ս

Ըն ժամանակները՝ որ Հռոմայեցւոց հասարակապե-
տութիւնը կործանելու և կայսերութիւնը հաստատելու
վրայ էր, Ընտոնինոս, Հոկտաւիանոս և Ղեմիդոս՝ սեր-
թիմը կը կառավարէին ու կաւարըշտկէին՝ շատ մարդ աք-
սորելով ու շատ ալ մարդ սպաննելով:

Ընդարձակ խռովութիւն կըլլար ու բանութեամբ կը
հանդարտէր. և ամեն օր նորէ նոր աքսորանաց կամ մահու-
վճիռներ կելլէր՝ զօրաւոր պատրիկներուն և սենեքոր ա-
զինուորուն համար: Հռոմայեցիները, որ ան ատենը Հռով-
մայեցւոց կիշխէին, իրենց սրինուշա անդրմուիլը ան

աստիճանը տարբեր հասուցեր էին, որ խիստ երևելի մարդիկներն ալ աղատ չէին մնար ան քաղաքական արդարութեանը ձեռքին. որ անունը արդարութիւն էր նէ ալ՝ վրէժխնդրութեան կը նմանէր:

Նոր վէճ մը աքսորելու մարդոց մէջը ծեր մըն ալ կար, որ երկու անգամ Հելպատոս եղած էր. և հասարակայ գործքերուն ծանրութեան տակը մազերը ճերմկած ու գամակը կորացած էր: Ուստի ժողովուրդը այնքան կը յարգէր ըլլալ, որ երբոր իր տունէն ծերակոյտը կերթար նէ՝ վազող վազողն կըլլային անոր օդնելու համար: Պպլիոս Հելպատոս այնչափ ծեր և հիւանդոտ էր՝ որ հազիւ թէ քալելու կարողութիւն ունէր:

Երբոր իմացաւ եռապետներուն վճիռը, որով անդարձ պիտի աքսորվէր Հռովմէն, վճիռ մը, որուն դէմ դնելու մարդ չէր համարձակեր, մեծ ուժի տէր ըլլալնուն համար՝ զայրացաւ Պպլիոս մարդոց ապերախտութեանը վրայ: Եւ որովհետև անօգնական էր, հարստութիւն չունենր ուիշատ աշխատութեամբ մնացած ըլլալուն համար՝ ոչ աքսորանայ անիրաւ հրամանին հնազանդելու ուժ ունէր և ոչ երկան ճանապարհորդութիւն ընելու, միտքը դրաւ որ իր տունը կենայ, յուսալով որ շատ չը քշեր եռապետները սպաննել կուտան՝ իր անհնազանդութիւնը պատուհասելու համար:

Ծերը Հելպատոսին կարծիքը սխալ չէր. վասն զի աքսորանայ վճռոյն չը հնազանդողները գտնելու և մեռցնելու համար սաստիկ հրամաններ տրված էր:

Երբոր խեղճ աքսորվածներէն շատերը, որ Հռովմէն դուրս ելնելու յանձնառու չեղած էին, իրենց անխոհեմ հայրենասիրութեանը համար կեանքերնին վրայ կուտային. երբոր ամեն մարդ կը զարմանար, որ անուանի ծերունին դեռ չը կրկեց իւր աքսորանայ ընկերներուն քաշած պատուհասը, Պպլիոս տգան՝ որ ձանապարհորդութիւն մը ընելու զայած էր, իմացաւ որ Հայրը վտանգի մէջ է: Ուստի քնի տգան շուտ մը դարձաւ պատրաստ Հռովմ եկաւ, որ Հռովմայ երևելի դլուխներուն մեկը դահիճներուն ձեռքէն առնելու ջանայ. Պպլիոս Հելպատոս, մնացը աչքը առնելով

շատ դէմ կեցաւ իր տղին, որ ծունկի վրայ եկած ու աչքերը արտասուքով լցուած՝ կաղաչէր հօրը, որ աքսորանայ սատիկ հրամանին հնազանդի։ «Ինչո՞ւ համար, կ՚ըսէր Ալպիոս, այնչափ ձամբայ պիտի ընեմ. երբ հոս կ՚ընամ մահուան սպասել։ Ո՞նչ պէտք է որ հեռուները երթամ մահը փնտռեմ։ Ո՞վ Թողունք, որ այս տարիքիս մէջը, և ունեցած հիւանդութեամբս չոռվմայ դուռնէն դուրս ելլելու ջանք ալ կարողութիւն չունիմ. ձամբան իս սպաննել նուն՝ շատ աղէկ է, որ մահիճիս մէջը մեռնիմ»։

Ծերին ատանկ խօսած ատենը՝ տղան զորովալից խօսքերով ու սատիկ թախանձանօք կը ջանար, որ անոր միտքը դարձնէ։ Բայց օրն երկնցան կըլլար կոր. և ան երկուքն էր, որ Ալպիոս չոռվմէն ելլելու տըրված ժամանակը կը լմնար։ Աքսորեալ իշխանը՝ ոչ կը վախնար և ոչ ինքզինքը կը կըսկըծար. բայց իր տղին սատիկ յուսահատութիւնը տեսնելով դժըթը կը շարժէր։

«Կալելու կարողութիւն չունիմ նէ՝ կ՚ըսէր տղան, երթալուդ հոդը իմ վրաս թող. որովհետև պէտք է որ ես երկուքն ալևը մնանէլեն աւագ չոռվմէն ելած ըլլաս. անտարակոյս գիտցիր որ այս դիշերս քեզի չոռվմայ մէջը չեն պիտի դանայ։ Ուրիշներդ քեզ վերցունելու ձար չունին նէ՝ շալակովս ես քեզ կը տանիմ. և հաւատաս որ ձամբան ուժս չը հատնիր. վասն զի ատոնցածները լինճի ուժ կ՚ըսեան»։ Վ՚երջացուցէ՝ տղին աղաչանքներուն յաղթըվելով, ծերունի Ալպիոսը անոր ուզածը ընելու յանձնառու եղաւ։

Ի՜նչ մեծ՝ ի՜նչ վսեմ սէրսպան։ Մտաղաշ տղայ մը՝ որուն թևերը տակաւ կերևնային, բայց սիրտը ուժով էր, շալակին առեր կը տանէր պատկառելի ծեր մը՝ որ իր տարիքին բոլոր ծանրութիւնը անոր թեւ եղած էր. բայց տըղան համարձակ կը քալէր, բարձրագլուխ և ղեւարթերես։ Ու պատուական թեւը շալակին առած՝ որ որդիական սէրը երեն թեթև կերևցունէր, չոռվմայ բազմամարդ փողոցներուն և մեծ հրապարակներուն մէջէն կանցնէր կերթար. և ոսկեց որ կանցնէր, ժողովուրդը յարգութեամբ ճամբայ կը բանար։ Ընթերցողները կը համարձակեինք ալ պատա-

լու. « Ըպլե՞ն Ըպլեխոնները » . վասն զի ամեն մարդ կը ձանչէր ծեր Հիւպատոսն ու իր տղան :

Իշխաններուն պաշտօնեաները՝ երեկոյ ալ սիրտը եղնելով տղու մը տանիկ զարմանալի ճնողասիրութեանը վրայ, չի կա- մալ ձակեցան բազմութեան ձայնը կոտրելու: Ըպլեխոին երթալուն ալ չէին կրնար դէմ կենալ. վասն զի քաղաքին դուրս եղնելու համար երեն որքան ժամանակ որ տրված էր նէ, այն ժամանակը դեռ չէր լմնցած. և այն ժամանակը չը լմնցած՝ Հիւպատոսը մեռցունելու հրաման չունէին :

Բայց այն որոշեալ ժամանակը հասնելու վրայ էր, և ժողովուրդը ահով դողով կը տեսնէր որ Ըպլեխոի տղին տա- կաւին շատ ճամբայ ընել պէտք էր՝ մինչև իր հայրը վը- տանդէն ազատէր :

« Օրացոյը » կը պօռային երիկ մարդիկ՝ ծափ զարնելով. « զօրացոյը » կըսէին կնիկները՝ ձայնեղնուն հետ արտասունք թափելով, ամեն՝ ալ մինչև պզտիկ տղաքն ալ՝ « զօրացոյը » կը պօռային: Ըպլեխոի տղան միշտ կը քալէր, քրտինքն ալ ճակատէն կը վազէր . ու մեծ վախով կը մտմտար որ ծնվընե- րուն ուժը հատնելու վրայ էր :

« Ա՛մբան լմննալու շատ կայ » . կը հարցընէր հեւա- լով . այնչափ իր միտքը խռոված էր . այնչափ աչվընները արցունքով լցյված էին, որ չէր կրնար որոշել թէ որքան ճամբայ ըրած է :

« Ա՛րիւր քայլե չափ ճամբայ մնաց » ըսին: Ուղեյ հոգ- նութիւն առնել, բայց քանի մը երկվայրկեան մնացած էր՝ որ այնքան ատենին մէջը սահմանված տեղը պիտի հասնէր: « Պահե՛ք քալե » պօռաց ժողովուրդը : Վերջին ջանք մը ըրաւ՝ Հռովմայ դուռնէն դուրս ելաւ . և իր հայրը ճամ- բուն քովը դնելէն ետքը՝ մոռեցաւ լնկաւ :

Բայց Հիւպատոսը դեռ բոլորովին ազատած չէր, մինակ Հռովմէն դուրս ելլելը հերիք չէր . օրէնքին գործադնելու համար՝ պէտք էր ալ որ հասարակապետութեան երկրէն հե- ռանայ : Կիշերվան մութին Ըպլեխոս՝ իր աքսորեալ հայրը մինչև ծովեզերքը հասցունելու ճամբը դուաւ . հոն մէկ նա- ւակ մը գտան, որ երկուքն ալ առաւ Սիկիլիա տարաւ :

Ըս առաքինի գործքին յիշատակը չը կորնչուներու համար, Հասարակապետութեան տարեդարձութեանց մէջը արձանագրեցին։

Նշանակեալ օրուն մարդ աքսորելը վերջացաւ՝ ան տունը Ապիոս Հռովմ կանչըվեցաւ, և քաղաքին մէջը յաղթութեան պատիւները ընդունեցաւ։ Ժողովուրդին ընտրութեամբը շինուածապետ եղաւ, և երկան տեղն դատաւորութեան պաշտօնով Հասարակապետութեան պարծանք եղաւ։

ԵՂԻՍԱԲԷԹ ՔԱՋՈՑ

Ըյն արի և առաքինի հոգիներուն, որ իրենց գերդաստանին պրքութեանց մէջը՝ աղքկան, քրոջ, հարսի կամ մօր սուրբ պաշտօնը կատարելու երջանկութիւնը հերիք սեպելով՝ աշխարհքիս մէջը անծանօթ մնալ կուզեն, փորձութեան օրեր կուտայ Աստուած, որ անոնց առաքինութեան պայծառութիւնը ամենուն աչքին առջին երևան ելնէ ու աշխարհքիս առաքինութեան օրինակ ըլլան։ Շատ անգամ փուշով կը սպակէ անոնք, շատ անգամ եղեգնեայ գաւազան կուտայ ձեռքերնին. վերջապէս մարտիրոսութեան փառքով կը զարդարէ անոնք. և անոնց համբերութիւնը վրայ զարմանալով՝ իրենց գահիճներուն սոսկալի ըլլալն ալ կը մոռցըվի. ալ անկէ ամեն մարդ թշուառութեան թագաւորութեանը աչքը կը տնկէ։

Մարդուս սրտին մխիթարութիւն մը կուգայ մտածելով որ՝ երբոր չարագործները շատնան նէ՝ համեստ առաքինութիւնները ան ատենը երևան կելնեն. անօրէնին հաստատած կախաղանը վիշտ առաքինութեան պատուանդան եղած է։ Որքան որ անօրէն դատաւորները վատանունութեան մէջ ցածը կիջնան, այնքան ալ անոնց դատապարտած անմեղ

ներըը բարձրը կելլան ան սահմաններուն մէջը՝ ուր որ Աստուած իրեն կը կանչէ համբերողներն ու արտասուք թափողները: Սոսկալով միտք բերելու օրեր կայ նէ՝ յարգութեամբ բերան պահելու անուններ ալ կայ · մարդուս աստուածմէ ընտրեալ ըլլալուն վրայ տարակոյս մը բերելու չափ արիւնհեղութիւններ եղած են նէ՝ ուրիշին ազատութեանը համար՝ անձերնին դնողներ ալ գտնըվեր են, որով կը հաստատուի որ մարդս Աստուծոյ ստեղծածն է:

Աբանկ՝ մահը աչքը առնելով ուրիշին ազատութեանը աշխատութիւնուն մէջէն՝ ոչ կրնայ մոռնալ Աղեսաբէթ Ռազդին արիւնութիւնը՝ իր հայրը դահիճներուն ձեռքէն ազատելու համար: Աղեսաբէթ տասնը վեց տարուան աղջիկ մըն էր զուարթ և կայտառ, որ իր խնամատուն հօրը գրաւորական աշխատութեանցը գործակից էր:

Բռնապետ ժամանակն էր, Թագաւորութիւնը վերցաւ՝ կրօնքն ալ հետը: Փարիզու փողոցները դռնք ոսոխ հանելու համար թմբուկներ կը զարնըվէին, գոյժ տալու զինուորները կը հնչէին, ամէն կողմէն մահուան աղաղակներ կը լսվէր · այս գոռգոռոցներուն մէջը թնդանօթին զարհուրելի ձայնը ամենէն բարձր կելլեր · մեկ խօսքով՝ գոյղնացան հառաչականութեան մայրաքաղաքը տակնուվրայ եղած՝ խռովութեան տաղնապի մը մէջ էր:

Ա՛ս իրարանցումներուն առեր՝ Յակոբ Ռազդ և Աղեսաբէթ իր աղջիկը Ազբեռնէի մօտ Ռիեւի լսված պեղծ իրենց բնակարանին մէջը օրերնին ուսմամբ կանցունէին, և անանկ կը կարծէին որ ինչպէս որ իրենք աշխարհքը մոռնալու կը ջանային, աշխարհքն ալ իրենք մոռցած է: Ընտիկ պարզ կեանք մը ունէին և իրենց ըրած բարերարութիւնն անդամ ծածուկ պահելու այնքան հոգ կը տանէին, որ իրաւունք ունէին յուսալու թէ քաղաքական նեղութիւնը իրենց քովէն պիտի անցնի առանց իրենց դպչելու:

Եւ իրաւցունէ՝ ինչ կրնար ուզիլ հօթանասուն երկու տարեկան ծերէ մը՝ որ իւր գլուխն գաստիարակութենէն զատ ուրիշ բանի չէր զբաղեր · ինչ յանցանք կրնար ձգվիլ տասնըվեց տարեկան զեւազհատակ աղջկան մը վրայ՝ որ հոգե-

վարք ընկած ծեր միապետութեան, ու բոլորովին սպառազէն իր օրորոցին դուրս ցայտկոտ, նորածին հասարակապետութեան մէջը եղած կռիւներուն ամենեւին չէր խառնըվեր։ Կերեւար, որ բոլորովին իրարու համար ապրող այս երկու հոգին ապահովպիտի մնային. բայց իրենց դէմ ելած էն փոքրաթիւ հասկըցան, որ ժողովուրդի մը տակնուվրայ եղած ատենը՝ մարդ իրաւունք չունի երեւան ելնելու. և ամեն մարդ իրար բարեկամ կամ թշնամի սեպելու. ուստի տրվածին պէս պատերազմի պատրաստ պտնըվելու համար մեկտեղ ժողվըված առենը՝ ով որ առանձնութեան մէջ մնալ կուզէ, դոնէ անխոհեմութիւն մը ըրած կըլլայ։ Կը մտածէ որ երբոր հասարակութիւնը կամ ժողովուրդ մը երկու կողմ եղած՝ բայց 'ի բաց մէկ կողմը մեկալին դէմ կըլլայ նէ՝ իր տունը մնացող քաղաքային կամ վաստակիր է կամ խարդախ։ Ասոր ան առենն ալ՝ ժողովուրդին հետ ուր պետք ըլլայ նէ չը գացողը՝ ժողովուրդին աչքին թշնամի կերեւար։

Օր մը ազգային ժողովքին նուիրակները Յակոբ Վաղդէն բնակած տունը կոխեցին ու ծերը բռնեցին. բայց ոչ զօրականներուն կատաղի սպառնալիքները և ոչ Յակոբ Վաղդէն յորդորանքները՝ չը կրցան Նղհսաբէթը համոզել որ իր հօրմէն զատվի։ Ասոր երկուքը մեկէն վանքին բանը տարին ու երկուքը մեկ խուցի մէջ դրին։

Ուրիշ օր մնացին հոն. Նղհսաբէթ առջի պէս իր հօրը կը ծառայեր և իրենց բռնըվելովը կիսկատար մնացած գրուածքներուն վրայ խօսք բանալով՝ հայրը կը սփոփէր, որով յուսահատութենէ ազատեց զանի։

Ե յս աղջիկը Ռիեհի գեղը իր գեղեցիկ տանը մէջ ինտոր էր նէ՝ հոն ալ ինքըզինքը անանկ ուրախ, երջանիկ և հանգստուտ կը ցըցունէր, և հնարագէտ հոգողութեանց ուժովը զրեթէ մուացուցիները իր գլխուն եկած թշուառութիւնը։ Ռանտաբկութեան ընթերցող օրը կէս օրէն ետքը ժամը երկուքին մօտերը զարհուրելի ձայներ լսելով, ահ ու դողմէջ ինկան վանքին բանտը գրված խեղճերը։ Գինովցուցըլսելնին սաքցած մարդիկներ բանտին դուռը կոտրեցին ու բանտին տիրելով՝ ապստամբութեան դատաստանի առեան

մը կազմեցին. և առջևնին բերել տուին բանտարկեալնե-
րը. որ յոյսերնին կտրելով՝ կեանքերնուն վերջին վայր-
կեանը հասած կը տեսնէին: Այսու՝ որ ասոնց յանպատ-
րաստից ձեռացած դատաստանական ատեանին նախագահն
էր, նոր օրինակ անգթութեամբ մը ամենևին մեկու մը հա-
մար մահուան վճիռ չէր տար: Ըմբարտաւանեալ մարդուն
ջատագովութիւնը մտիկ կընէր, և երբոր խօսքը լմնցուց՝
Այսու խնդալով մը կըսէր: «Կը տեսնեմ որ ասոնք քաղաքա-
կին սխալմամբ բերված են հոս. տերութեան գործքերուն
բնաւ աշխատելու յանգստութեայ բանտը Թող տալվի»:
Խեղճ մարդը՝ որուն վրայ նոր յոյս մը կուգար, ասոնք արդա-
րութեան դատաստանարան եղած սրահէն դուրս կելնէր, ու
կը տանէին զանի մինչև բանտին հոքի դուռը:

Նայյ ոտքը բակը կոխածին պէս, դուռնէն դուրս ելնող-
ները սպաննելու համար, Այսուին հրամանատը հոն պահ-
վրտած մարդիկները վրան կը թափէին. ու ծեծի տակ կը
մեռցընէին:

Նրեք ժամէն՝ի վեր այս սոսկալի ջարդը շարունակ ըլ-
լալով՝ անանկ եղաւ որ սպաննված մարդոց դիակները հատ
հատ համրելու տեղը՝ դեզ դեզ կը համրվէր, և արիւնը
բակին մէջը առուի պէս կը վազէր: Ըն ատենը ատեանը
ելնելու կարգը Դաղոդին եկաւ: Այսու մեկալ ամբաս-
տանեալներուն լսածները ինչպէս մտիկ ըրած էր նէ՝ Դա-
ղոդին լսածներն ալ անանկ լուռութեամբ մտիկ ըրաւ: Ն-
ղնսաբեթ՝ որ հօրը քովը կեցած էր, իր խօսելու կարգն ե-
կած ատենը, սկսաւ պատմել իրենց պարզ կեանք մը վարե-
լը և քաղաքական գործքերու ու կուսիներու ամենևին չը
խառնըվիլը:

Նախագահը անոր խօսքերը մտիկ ընելէն ետքը՝ ըսաւ
ծերին. «շատ աղեկ, քաղաքացի, քու ջատագովութիւնդ
մտիկ ըրի, իրաւունքդ կը տեսնըվի. բայց առաջ թին պի-
տի տանին քեզ»:

Նղնսաբեթ ուրախութեան ձայն մը բրսաց ու դեպ՝ի
Այսուին եղած կողմը դարձաւ՝ անկեց շնորհակալ ըլլալու
համար: Երբոր ան շնորհակալութեան կուսար՝ Յակոբ Դա-

ղողը քաշած տարած էին, և ալղէն մահաբեր զրանը տակը հասած էր :

Աղջիկը տեսնելով որ իր հայրը հոն քովը չէր, վազեց որ հուէն հասնի. երբոր տեսան՝ առջևը առնել ուզեցին, բայց աղջիկը ամեն ալգելքներուն յաղթելով երկն ճամբայ բացաւ :

Վերջապէս ազատ ճնալով սանդուխքէն վար կիջնէ, դուռը կը հասնի ու բակը կը նետուի. և բազմութիւնը ձգելով կը հասնի ան մարդասպաններուն մէջ տեղը՝ որ իր հայրը մեռցնելու վրայ էին :

Մինչև հօրը քով երթալով՝ Նղհսաբէթ ծերունի հօրը կը փաթթըվի, իր մօրմինովը կը ծածկէ անիկայ ու զարնողներուն կըսէ. « Հայրս անպատճառ ալիտի սպաններվի՝ ձեզ՝ աղէկ, առաջ իս սպաններեցէք » : Դահիճները տեսնելով որ մատղաշ ու գեղեցիկ աղջիկ մը կտրիճութեամբ մահը աչքը առեր հոն եկեր է, կանգ առին. սարսակուսեցան ու իրարու երես նայելով՝ մկզմկու խորհուրդ կը հարցընէին : Յողովուրդին ալ դուռը շարժելով՝ պօռայ. « ազատութիւն հօրը, ազատութիւն աղջկանը » :

Ըն մարդասպանութեան օրուանը մէջն ալ որդիական սիրութիւնը անանկ ազդեցութիւն մը ունեցաւ, որ չարագործ ծութեան մէջ հինցած կատղածած մարդոց սիրտն ալ ամենուն սրտին հետը մեկտեղ կակղցաւ, ու սրբազան ակնածութեամբ մը ճամբայ տըվին Յակոբ Վաղդին և անոր կնոջ Նղհսաբէթին :

Ծերունին իր աղջիկը իր թևը մտած, քաղմութիւնն ալ առջևէն երթալով՝ գրեթէ յաղթական հանդէսով մը իր բնակամիններուն մեկուն տունը տարվեցաւ :

Այս բարի ծերը ինքզինքը երջանիկ կը սեպէր՝ չէ թէ մեռնելէն ազատվելուն համար, հապա Նղհսաբէթին ջանքովը ազատվելուն համար : Վհա՛, որ անոր առաքինի սրտութեանը վրայ ուրախանալը շատ չը քշեց. քանի մը օրէն եաթը Յակոբ Վաղդ նորէն բռնըվեցաւ. ու ան անգամին Թող չը տուին որ իր աղջիկն ալ իր հետևէն երթայ :

Մեկ ուրիշ բանտի մը մէջ գրվեցաւ. ուր որ լման տարի

մը էր հօրը նամակ գրելէն զատ ուխտաւորութիւն մը չուներ. բայց գրած նամակներուն ամենուն պատասխան չէր առներ։

Կանոտպետը՝ որ Եղիսաբէթ Կաղզին գրած գիրերը կը տանէր, խեղճ աղջկանը յուսահատութիւնը փարատելու համար՝ կը ըսէր որ Կաղզի քաղաքային դուրսէն գիր կրնար առնել, բայց անոնց պատասխան գրելու հրամանը չուներ։

Եղիսաբէթ երած առեղը ան բարեկամին տունը գնայ, ուր որ առջի տարին հիւր եղած էր։ Կառնի մը օր համբերութեամբ սպասեց, որ հայրը դայ։ Վերջապէս տեսնելով որ դալիք չունի, միտքը դրաւ որ երթայ հրաման ուղել թին երթալ հայրը տեսնելու. ուր որ գնա արդիւնաւոր է կրսէին իրեն։ Եղիսաբէթին հիւրընկալները տեսնելով որ բանտը այցելութեան երթալուկը պատրաստութիւն, ամեն բանը շտկէ շիտակ իրեն իմացուցին պարտաւորեցան։

Ուստի իմացուցին իրեն. որ տարին մը վեր որ մնացած էր. վասն զի տարի մըն էր որ Կաղզը ապստամբութեան կախաղանը եղած էր։

Եղիսաբէթ առ լուրը առնելով հիւծական ախտէ մը հանդիպեցաւ, վեց ամիսէն ինքնալ գերեզմանը մտաւ։

ԸՀՆԱՆ ՎԻՐԱՒՈՐ ՕՐԵՐԸ

Ա

Ամառուան գեղեցիկ օրերը անցեր էին. բնութիւնը իր հագար ու մեկ զմայլելի զարդերը կամաց կամաց թաքելով կը պատրաստուէր իր ձմեռնային կերպարանքը մտնելու։

Ս. յս մեջսիս Պօսֆօռի եղերքները դիզուած դեղեցիկ դիւղերուն հարուստ բնակիչներն ալ՝ կը վերջացնէին իրենց դեղջնական զբօսանքները. միաս բարով կըսէին անտառներուն, դաշտերուն, այգիներուն, ծաղիկներուն, ծովերուն և անոր եղերքներուն: Ս յսքան զբօսանքներ, այսքան ուրախութիւններ պարունակող տեսարանէ մը դեռ չը զատուած, հարուստ, մատղաշ և գեղեցիկ աղջիկ մը՝ իրիկուան ժամը մեկին տաւնները, իր շքեղ և բարձր տանը պատուհանին առջև փափուկ բազմոցանին վրայ մեկ քովէն բըռնուած՝ վերջին անգամ մ՚ալ կը դիտէր քաղցր ամառ պտըտած տեղւոյնքը, կը պտըտցունէր իր սիրուն աչքերը մօտակայ անտառին վրայ որ շատ անգամ իր դովշաբին տակ պաշտպաններ էր ընկեր՝ արևուն տաք ճառագայթներուն դէմ և հին մայ տերևները Թափած՝ մերկ և տխուր կերևար. կը դիտէր հեռուն ընդարձակ դաշտը, ուրկէ դոյն դոյն ծաղիկներ աներևոյթ եղեր էին. կը պտըտցրնէր իր աչքերը, ծովուն եղերքը, ուր փոխանակ բազմութեան և նուագարաններուն անուշ ձայներուն՝ առանձնութիւն կը տիրէր և ժայռերուն դէմ ծովուն փրփրած ալիքներուն ծեծվելուն տխուր ձայները կը լսուէր:

Ս յս ձմեռնամուտ տեսարանին մէջ իր մատղաշ հասակին ալ ուրախութեան և զբօսանքի նշոյլ մը չը տեսնելով՝ մէկդի կը Թողուր անցեալին յիշատակը, ու կը դարձընէր աչքերը դէպի Ռեռայ. կը մտածէր, կը համրեր, կը դիզեր իր երևակայութեանը մէջ հոն պատրաստուած անթիւ ուրախութիւնները և սիրուն խնդութեամբ մը կըսէր ինքնիրեն:

« Ընչքան ուրախութեան հանդէսներ պիտի տեսնեմ. » Թէ որ դիւղին արևը կը խաւարի քիչ մը առեն ինծի հա» մար՝ անոր տեղը պիտի յայտնուին սրահներուն » շքեղ ջահերուն լոյսը. Թէ որ կը դիզուին դաշտերուն գե» ղեցիկ ծաղիկներէն՝ քիչ առենէն պիտի զարդարուին պա» րահանդէսներուն ընծայած ծաղիկներովը. պիտի զար» դարուին դհարուհիներով, տանտիկիններով, հարուստ ըզ» գեստներով և պիտի պտըտին Թագուհիի նման, բոլոր

„ աչքերը բոլոր սիրտերը գրաւելով Ամեն մարդ ամեն ե-
„ րեստասարդ պատիւ ալիտի համարէ իրեն՝ զիս պարելու
„ հրաւիրելը . ալիտի ժողովրդին ուրճին բոլորտիքս , պի-
„ տի աղաչեն մեծ քաղաքավարութեամբ , որ պարիմ հետերը-
„ նին . Օհ ինչ սխալմունքներով ալիտի անցնին իմ
„ բոլոր դիշերներս . Յերեկները գեղեցիկ կառք մը գիս
„ ալիտի պտըտցընէ խանութէ խանութ ուր դիզված կան
„ Ֆրանսայի ամենագեղեցիկ մետաքսեղէնները, Թաւիշները
„ տանթելները և հազարումէկ զմայլելի զարդերը . որոնց
„ մէջէն ալիտի զատեմ ամեն օր հաճոյներս , ու եորանոր
„ կեզտարանքներով ալիտի երեսամ պահարանդէսներուն և
„ Թատրոնին մէջ :

Ասանկ կերևակայէր ու կը խօսէր հարուստ աղջիկը , որու օրերը թէ աշնան և թէ ձմեռուան ժամանակ՝ միշտ նոյնն էին :

Բ

Բայց , նոյն միջոցին , քիչ մը հեռուն դէպի ձորին ծայրը , ուրիշ կին մը , դեռ մատղաշ և գեղեցիկ , փլիլած խըրճիթի մը պատուհանին առջև կայնած՝ ականջ կը դնէր հովին ձայնին , որ անտառին մէջ կը մնչէր . կը դիտէր , տըխուր դէմքով , իր գզտի պատուհանէն , մութ-ամպերուն մէկկզմկկու վրայ դիզուելը . կը տեսնէր հեռուն այն աղետալի մեռը , որ իր յուրտ Թրօշակը արծարծած՝ արագ կը յաջողանայ դէպի իր խրճիթը . յետոյ երկու կաթիլ արտասուք կկնային իր աչքերէն դէղնած երեսին վրայ :

Խեղճ կինը , այս տեսարանէն , իր վերջամեայ ապագայ Թշուառութիւնը կը գուշակէր . իր մայրական սիրտը կը ձմլէր՝ երբ կը մտածէր Թէ փոքրիկ զաւկընտրուն փափուկ մարմինը միայն բարակ և պատռտած լաթերով ծածկըված է . կերևակայէր իր երկանը անգործութիւնը, օդերուն սաստկութիւնը պատճառաւ , և կը տեսնէր օրական չոր հայկին ալ ընտանիքին զրկուելը . հիմակուընէ կզգար խրճիթին

աստիկ ցրտութիւնը, որ գետիններէն ժողուելիք թուջած փայտի կտորուանքներուն, մնալով մնալով վառելը՝ անկարող պիտի ըլլար տաքցնելու: Հայց յանկարծ աւելի աղետալի, աւելի սև մտածութիւն մը խեղճ կնկան աչքերը մութ ամպով մը՝ կը ծածկեն. երեսին գոյնը մխիկը կը կորի, ոտքերը կը դողդղան ու կրթնելու տեղ մը կը քնտռէ իր բոլոր ոյժը... Օ՜հ ինչ է այս մտածութիւնը:

Երբ իր երիկը անզործ մնայ, երբ չը կարենայ օրական չոր հացն անգամ վաստկելու՝ ով պիտի վճարէ խրճիթին վարձքը: Ըն առենը տանուտէրը անխնայ կերպով ունեցած մէկ քանի կտոր կոտրտած կալասիքները և պատռտած լաթերը դուրս պիտի թափէ, և պիտի հրէ ընկոր իր զաւկերնեռվը փողոցին մէջ: Ըհա խեղճ կինը պարտաւորեալ, անտարբեր անցնողին ձեռք մը երկնցընելու, ողորմութիւն խնդրելու, և հարուստին դուռը զարնելու, ուր կարելի է մեծ արհամարանքներ պիտի կրէ, կծու խօսքեր պիտի լսէ ու ծուռ նայուածքներու պիտի հանդրպի իր զաւկիներուն պատառ մը հաց ճարելու համար...:

Ըհա եղանակ մը, ահա ձմեռը, որուն մօտենալը հարուստին աղջկանը մեծ ուրախութիւն կը պատճառէ և յետին խեղճ աղքատիկ կինը՝ սարսափով կը դողայնէ:

Գ

Սակայն արարիչը, այս երկուքին ալ հայրն է: Օ՜հ աղջիկ հարուստ, մեղքըսիր և զթա քու թշուառ քոյրդ, որ զկուած է քու վայելած բարիքներէդ: Խնայէ՛ քիչ մը քու զբեղուելիանդ յատկացեալ ծախքը, մեկզի դիր անկէ գումար մը որ քեզի համար չնչին, բայց անոր համար մեծ հարստութիւն մ'է. յետոյ երկնցուր բարերար ձեռք մը, հովանի եղիր անոր վրայ, ծածկէ անոր թշուառութիւնը, որպէս աչքերուն այրուածքները և մխիթարէ այն խեղճին երկած երկը, որ փոխանակ քու բարերարութեանդ՝ այսանկ կը սաւիրէ երկնային օրհնութիւններդ քու վրադ և Ըստրիչն

ալ կը լսեմ նոր ձայնը :

Այո՛, կը լսեմ նոր ձայնը, որովհետև փրկիչն մեր երանի կարգաց աղքատներուն և աղքատասէրներուն. ասանկով քու բնական դեղեցկութիւնդ բանէ մը չի պակսիր, այլ կը կրկնապատկվի ու կը փայլի երկնային շնորհքովը և ամեն մարդ կը գոչէ եւս եւս այս խօսքերը :

« Ո՜նչ գեղեցիկ և ողբումած աղջիկ ... » :

Երանի՛, հազար անգամ երանի այս վսեմաբարուքեան ձայնը լսողներուն :

Նմանցուց Ֆրանսերէնին

Խ. Յ. Կ.

ՔԱԹԻՆՔԱ

(ճշմարիտ պատմութիւն մը)

1785

Հ. ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ[1]

ԺԳ.

Վրանի մը օր անցնելէն ետև, օր մը Զաքինքա՝ ասանը բակը գտնելած ատեն, դուրը զարնելվ՝ գնաց բայաու տեսնելով Հանայօքի ասպետը դէմքը՝ զարհուրած ձգեց դանի դաման աջը և փախաւ վեր՝ գնաց մօրը գիրկը ըն-

[1] Տես Թիւ 13.

կաւ . և « մնչյր իմ , պօռաց , աս անօրէնին ձեռքէն Քրիք պիտի ազատինք . մինչև Քրիք աս մեզ պիտի հալածէ . . . ,, :

Թշուառ օրիորդ . . . Խանայօթի անսանձ կիրքը միայն մէկ ողջակէզով մը գոհ եղած չէ . կամ իր նպատակին պիտի հասնի՝ կամ ձեր ամենուն ալ մահը տեսնելով , ալ ձեռնէ բնաւ մէկը չը Քնալով , պիտի յուսահատի : Ուստի ոչինչ կը համարի քառ սոսկալով վերը փախչելը . և միշտ իր խորհրդովը զբաղած՝ ան ալ ահա քառ եռաւէդ վերը կելնէ , առանց հրաւէրի մ'սպասելու . . . :

Խաթինքային մայրը , իր աղջիկը սենեկին մէջ Թողնելով , ինքը դուրս կը վազէ , անոր դէմը , և կը հարցընէ արդէն սրահն հասնող անձին :

« Ո՞նչ կուզես պարօն , ասանկ ցերեկ ատեն դուն հոս ինչո՞ւ եկած ես . — Տիկին , իրաւ չէր վայելը , բայց կարծեմ Թէ ձեզ ու իս որոմնցնող աղնիւ երիտասարդի մը մահուան վրայ , անոր բարեկամներուն իրարու վրիժառութեան երթալը ներելի է . ես կը կարծեի Թէ դուք իմ ցաւս և ես ձերը Թեթևցնելու համար , երթանք հոս դարձս վրայ բարկանալուդ տեղ , դուք ընդհակառակ պիտի ըլլայիք . Ամէն յայտնի կըլլայ որ դուք Տիմիթրիի անկեղծ բարեկամը չէք եղեր , զի անոր մէկ հին բարեկամը և կրնամ ըսել բարերարը , կերպով մ'ալ ձեր բարերարը , եթէ Աստուած կամենար (բաւ դուռդանալով) տեսնել չէք ուզեր . . . :

Բարի կինը ալ չը կրցաւ համբերել ու անոր խօսքին լմնցնելուն սպասել , ու պօռաց . « կորիր առէ . Տիմիթրիի անմեղ արիւնին մէջ Թաթխըվելէն ետև , եկեր հիմայ ալ անոր մահուան վրայ ցաւ կակիծ կը ցուցընես , ինքըզինքդ անոր բարեկամը կը դոչես . անոր արիւնը մոնելէն ետև , անոր մահուան պատճառն ըլլալէն ետև , տակաւին ինքզինքդ անոր բարերարը կանուանես . . . կորիր դուրս ելիր տունէս , մենք ամեն բան գիտենք , ալ քառ ատ սուտ ու պատրիր խօսքերուդ ականջ չենք կախեր , անօրէն , անհաւատ , անամօթ ուաճ . գնա' . . . Տիմիթրիին մեռցընել տալէն ետև , մե՞զ ալ կուգաս մեռցընել . . . . . ,, :

Խանայօթ՝ որ իր ամենազարշելի էակ մ'ըլլալն չզգալով

ջափազանց ամբարտաւան էր՝ շատ ծանր դառնալով բարի կնոջ էրած սրտին այս խօսքերը, վայրկեան մը աչքերէն կրակ ցոտկելով, վայրենի գազանի մը պէս ատոր վրայ ցատկել ու բզըքտել ուզեց նէ ալ՝ յանկարծ միտքը փոխելով, և քաղցր ու կոտրած ձեւը մը ցուցընելով ըսաւ։ «Ը՛հ, որովհետև իս անոր Թշնամին կը կարծէք կոր՝ Ըտուած Թող դառնէ։ Ը՛ն Թող ձեր մեղքը առնէ. ու ինծի ըրած այս անիրաւ յանդգնութեանդ ներէ ... Նայէ՛ ես ձեղի դէշ չեմ ղըուսեր դուք ուզածնուդ չափ իս բամբասեցէք ու անիծեցէք։ Ըտուած գիտէ, որ ես որչափ կը սիրեի ձեզ ալ, Տիվնըրին ալ, ու ինչ աղէկութիւններ միտքս ըրած էի Թէ ձեղի և Թէ անոր ընելու։ Ես՝ ան ալ քու աղջիկդ ալ իմ զաւակացս պէս կը սիրեի, ես զաւակ չունենալով անոնք ինծի զաւակ պիտի ընէի ... բայց ամենևին չեմ ցաւիր, որ դուք հիմայ ինծի հետ ատանկ կը վարվիք ... Ժամանակը ձեղի կիմացընէ իմ ինչ միտքով հոս գալս ... բայց սա ալ ըսեմ, որ քու այդ անվայել վարմունքիդ հակառակ, ես դարձեալ իմ միտքիս աղէկութիւնը ձեղի ընելու չը պիտի զլանամ... ,, ։

Սակայն պարկեշտ կինը, անոր այս խօսքերուն դոլորվին չը հաւատաց նէ ալ՝ միայն ձայնը քիչ մը մեղմացընելով, պատասխանեց։ «Ըղէկ, բայց կաղաչեմ որ հիմայ երթաս. ուրիշ ատեն կրնանք տեսնըվիլ» ։

Ժանայօթ՝ որ արդէն միամիտ կնոջն ու անոր ձեռքով անոր աղջկանն ալ սիրտը կէս մը վաստկած կը համարէր ինքզինքը՝ առանց ուրիշ խօսք մ'ալ աւելցընելու, ու այն օրուան համար այնչափը բաւական համարելով, «Ըլրեմն մնաս բարով» ըսաւ ու սանդուխքէն վար իջնելով, տանը դռնէն դուրս ելաւ՝ իր սրան արդէն ճիրաններուն նետքեւ ըմբռնող գազաններուն այն դառն խնդումովը, որ վրեժխնդրութեան հասած ըլլալուն նշանն ըլլալով, սոսկում կը բերեն մարդուս, նա մանաւանդ աղնողորմ նայուածքով, ասնոնցմէ Թողութիւն ու շնորհ խնդրողներուն։

Ժանէնքայի մայրը սենեակը դառնալով, պատմել կուզէր անոր խօսքերը իր աղջկանը, որ արդէն ամբողջ մտիկ

ըրած և այն խօսքերուն բուն այլ ծածուկ նշանակութիւնը ճնկէ լաւ հասկըցած էր : Յաւերժաւ իր մօրը պարզմտու. թեանը վըրայ, ու Քանաց համոզելու դանի, թէ այն խօսքերը պէրենք խաբելու համար էր, և թէ անանկ անօրինէն մը բա. րիք սպասելը անխոհեմութիւն էր ու անձը վտանգի մէջ դնել : Յիշեցնելովանոր Տիմիթրիի իր բանտին մէջէն անոր հանար խրկած լուրը, երդմնոյց իր մայրը, որ անպատմ՝ ալ չը խօսի այն անօրէնին հետ, վատահ ընելովզանի որ Քա. նաօթէն սպասած բարիքը Աստուծմէ կուգայ : Պայրն ալ համոզելով իր աղջկան խօսքերուն, խօսք տուաւ, որ ա. մենևին Քանաօթը չը ճանչէ ալ այնուհետև, ու զանի նորէն տեսնելէն հետու փախչի :

ԺԶ

Օրեր ու շաբաթներ անցան, և Քանաօթ երկրորդ ան. գամ երևան չեկաւ, այս եղելութիւնը բոլորովին մոռցը. վեցաւ : Մինչ մէկ երկու անգամ Քաթինքա՝ իր ծնողացն հետ Տիմիթրիի դերեզմանին այցելութեան կերթար. ու վերջին տեսութենէն ի վեր իր սրտին մէջ ժողված սրտ. մուքը հոն մէկ երկու ժամու մէջ թափելով ինքզինքը թե. թևացած կդգար ու ետ կը դառնար իր ծնողացը ծառայելու, ամենևին մէկ օր մը թեթև ժպիտ մը չը կրնալովանոր այ. տերը քօթթել. և արդարև ինչպես կրնար զուարթանալ այն ծաղկահասակ օրիորդը, որ իր սիրելոյն մահուան չէ. շատակը ամեն ատեն իր վրայ կը կրէր. այն է սուգի սև ըղ. գեստները. այն մանկամարդ աղջիկը, որուն տարիքը կա. նաչեքով ծիրանեգոյն ծաղիկներով զարդարվիլ կը պա. հանջէր նէ ալ, Աստուած այն զարդերը, անոր համար, եր. կինքի մէջ պատրաստել կուտար, մարտիրոսական յաղթա. նակին պսակը հրեշտակաց ձեռքերուն հիւսել տալով :

Քաթինքա՝ այսպէս, Տիմիթրիի դերեզմանը առէպ առէպ տեսնելու բարեբաղդութեամբն մխիթարված ատեն՝ յան. կարծ իր հայրը ծանր հիւանդութեամբ մը ի մահիճ ընկնելով

այն վիճակագրութիւնէն զրկվելուն և կը մնար երեն՝ վիակ ըզ-
բօսանք՝ իր հայրը լսնամելու և հոգալու և ծառայելու կա-
րող ըլլալը : Ա՛լ ամեն բան մոռցաւ ու գիշեր ցերեկ անոր
անկողնին քով նստած , անոր և մարդասէր բժշկի մը կամքն
ու հրամաններըը կատարելու կղզպդէր , և ելլցուցած ատեն-
ներուն մէջ ալ կը բաներ իր մօրը օգնելու համար : Սակայն
ոչ իր խնամքները , ոչ մարդկային օգնութիւնը կարող ջըլ-
լալով անոր ծերութիւնը երիտասարդութեան վոխելու ,
հիւանդ պառկելէն երկու ամիս ետքը , հոգեվարքութեանն
ատեն , զառամութիւնը անկէ հեռանալով , օրհնեց իր կինն՝
ու աղջիկը , արտասուաց հեղեղներ հոսեցնելով իր աչքերէն
ու համբուրելով զանոնք՝ հոգին աւանդեց իր աղջկանը բաղ-
կացը մէջ ու ինայ տեսնելու իր Աստուածը , և իր վեհան՝
վոխանակ այս աշխարհի մէջ անոր վիայն զերեզմանը տես-
նելու աշխատութիւնն ու հոգնութիւնը կրելու :

Ալ շարունակի:

ԵՐԳԱԽԱՌՆ ԿԱՑԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ՄՏԱՑԱԾԻՆ ՁՈՒԱՋԵՂ ՄԸ

Շարունակութիւն*

ՏԵՍԻԼ ԺԳ.

Վոթիլատ՝ Կաթալի

Փոխ-կայսր

Ինքնին : Հատ խիստ վհատակի մէջ եմ :

* Տես թիւ 12

ՆԱՀԱՆԱՔ

Շղթան պնդով մ՚անոր նայեցավ: Ա՛ս ասանկ է հէ՛... աղախինն հետ կը խօսիս հա՞: Ընի՛ քեզի կըսէ թէ պիտի վըճաըէք դուք ասի՛:

ՓՕՆՆՅԱՏՈ

Ա՛ս ամենևին հոգ չեմ ըներ սպասաւորներուն խօսքը:

ՆԱՀԱՆԱՔ

Ուրեմն ասոր համար է, որ երեկ բոլոր առաւօտ օրը քեզ սպասեցիս հոս, քեզ՚ի Օթէոյլոն գտնեմ, զգեստի դահլիճի մը մէջ:

ՓՕՆՆՅԱՏՈ

Տեղ չունեցող մը, ուր կրնայ նէ, ինքզինքը կը դնէ:

ՆԱՀԱՆԱՔ

Ըղախինին հետ կը խօսիս

ՓՕՆՆՅԱՏՈ

Չես տեսներ, որ կասկածները փարատելու համար էր:

ՆԱՀԱՆԱՔ

Ո՛նչ

ՓՕՆՆՅԱՏՈ

Չսպա՛ դնա սա աղախինը գտիր. անունն ալ չը գիտեմ: բայց կարծեմ թէ Ճերմակ կըսվի. Ճերմակ (քնարեըվ) կապուտ... կամ վարդագոյն (ռոզ[1]) վերջապէս գոյնով կին մը: Դնա ըսէ որ խոհեմ ըլլայ. ըսէ անոր որ դուն հոս դիպուածով տեսար ... ըսէ որ դուն հօրաքոյրս ես .....:

ՆԱՀԱՆԱՔ

Վ՚Հու հօրաքո՞յրդ

ՓՕՆՆՅԱՏՈ

Իմ եղբօրս աղջիկը, իմ քոյրս, իմ ազգականս. վերջա-

(1) Ռոզ որ աղախնոյն անունն է, թէ վարդ ըսել է և թէ վարդագոյն

պես ինչ կուզես նէ, ան ըսէ. բայց հրապարակաւ կուիւ չը նէ հետս, Վնա՛

ՆԱՄՈՒՆԱՔ

Ի՛նչ. ուրեմն կը նախանձի կոր

ՓՈՔԻՆՅԱՆ

Օձի՛ պէս

ՆԱՄՈՒՆԱՔ

Ուրեմն զանի կը սիրե՞ս.

ՓՈՔԻՆՅԱՆ

Վակատակ ամբաստանութիւն պէտք չէ ... դնա

ՆԱՄՈՒՆԱՔ

Սպառնալո՞ւ: Ը՛հ, յայտնի կը տեսնեմ, Ռօթիկեան

Ո ի՛նչ բղուատ է ամեն կնիկ

ՓՈՔԻՆՅԱՆ

Սէ՛ր յանդգնիս ի՛նչ մտածել

ՆԱՄՈՒՆԱՔ

Արտասուս են այս չար մարդիկ ....
Ա՜հ. է՛ր չը կրնանք զանոնք մերժել.
Կամ գէթ զանոնք փոխանակել:
Ան գարշելի է մեկ եղեռն
Ըսենք ... դիպուած, մեծ ցաւ է
Որ մարդոց կեանք քաւորդին եռն

Օչի՛ կեռն կը պոռչէ:

(Դուրս ելնելով) բայց ես գիտեմ ընելիքս ե՛ս, ալ ուրիշ բան պէտք չէ:

ՏԵՍԻԼ ԺԴ.

ՓՈՔԻՆՅԱՆ

Ընտանի՛ ի՛նչ թշնամանք. հազի տասշտի մը մեջ ամ՛ պան

չափ մեծ. որ անկարող ըլլայ ձմեռոյի հայցատանին տաշտը անոր քով տօմինօի (խաղ) տուփի մը չափ հաղիւ կայ: Խայց հոգս չէ. էն առաջ ամէնէն լեռ կարևորին նայինք. սա ձուաղեղին վրայ յարձակինք. (դուրն ալ նոյն) սա նըրբաթել խոտերուն երևոյթը, աչքերս կը շլացընէ կոր առաջանցէն 'ի վեր... հիմայ քեզի հետ երկուքնիս միասին սկրծնա:

ՏԵՍԻԼ ԺԹ

Տիւռանտէն, Ռօթիլլատ

ՊԻՏՈՒԱՆՊԷՆ

Ինչքան կինս ամէնևին կասկած չունի. սա անշնորհքին մօտենանք նայինք:

ՓՕՆՒՅԼՅՈ

Դուռնոյան: Ըհ, իրաւ որ, այս ձուաղեղը մոլի հուր մ'է:

ՊԻՏՈՒԱՆՊԷՆ

Պարօն, ես հոս եմ:

ՓՕՆՒՅԼՅՈ

Ես ալ հոս եմ

ՊԻՏՈՒԱՆՊԷՆ

Ընանկ է նէ երկուքնիս ալ հոս ենք

ՓՕՆՒՅԼՅՈ

Ես ալ յաւելում ատ կը դիտեի. էյ եաքը:

ՊԻՏՈՒԱՆՊԷՆ

Ի՞նչպէս եաքը մի: Էն առաջ պարօն, կսպասեմ որ իմ տանս մէջ կերակուր չտուեք:

ՓՕՆՒՅԼՅՈ

Օ՛հ, ձեր տունը, ձեր տունը. ահա ատ պէտք է սեռանել

ՊԻՏԱՆԱՊԷՆ

(Ձայնը բռնչթացընելով — Ո՞ՐՈՆՅԱՆ ապտեղվ, որ սեղանէն ելնէ) այո՛, իմ տանս մէջ. իմ տունս խորտակատուն (լօքանտա) չէ։

ՓՈՆԻՅԱՆ

Մրսի կըսես, անիծեալ

ՀՈՆԻՅԱՆ Մէտը ղբալա՛ է սբիւը գըպոնը կը դնէ, ինչու առաջ սբիչերով չ դրած էր)

ՊԻՏԱՆԱՊԷՆ

(Ձեռքէն բռնելով — սբիւը առնելով)։ Սերեցէ՛ք. Ներեցէ՛ք. աս սրբիչը լման է. պարօ՛ն, դուք գաղտնի կերպով հոս մըտեր էք, և ամենևին չը բարկանալով կուզեմ գիտնալ թէ դուք ո՞վ էք։

ՓՈՆԻՅԱՆ

Վատանալէ Ընտանի որդւոց ընկերութեան թղթակից անդամն եմ։

ՊԻՏԱՆԱՊԷՆ

Ըսի ընկերական վիճակ մը չէ և ես ատկէ չեմ հասկըցար թէ ինչ առիթ ձեղ հոս բերած է։

ՓՈՆԻՅԱՆ

Սէրը, պարոն

ՊԻՏԱՆԱՊԷՆ

Ի՞նչպէ՞ս, սէրը։

ՓՈՆԻՅԱՆ

Ըյո՛ սէրը, այո՛. բայց դուք զանի չէք ճանչեր. դուք չը գիտեք ինչ է սէրը.

ՊԻՏԱՆԱՊԷՆ

Սերեցէ՛ք. ինչու չը գիտեմ. խարտեաշ գանգրահեր աղեկ մ՚է մեկ վոքրիկ մուրացիկ մը, որ Թուիչներ ու նետաձիգ մ՚ունի։ Էկ ձեռքովը կը գղուէր, միւսովը կը բզզըքտէ.

*եփած հողի մեջ**

ՓՕԼԻՆՅԱՆ

Ը՛հ, ահա այն սեղմն է, որ զիս հոս կը բերէ

ՊՈՒՏԱՆՊԷՆ

Բայց մըրի համար, եթէ կը հաճիք

ՓՕԼԻՆՅԱՆ

Յայտնի բան է թէ կնոջ մը համար.

ՊՈՒՏԱՆՊԷՆ

Ո՛րը

ՓՕԼԻՆՅԱՆ

Վրպանէն ուրիշ սրբիչը կը հանէ, ու դալկնալը կոթնելով, բերանը սրբելու կերպարանք կ՚առնէ:

ՊՈՒՏԱՆՊԷՆ

Չերեփն առնելով: Մեկ մ՚ալ:

ՓՕԼԻՆՅԱՆ

Ո՞ւմ համար, ի՞նչ, ի՞նչ... այո պարո՛ն, կնոջ մը համար, և դուք շատ յանդուգն ըլլալու էք, պարո՛ն, որ դերձակուհւոյն հետ այն վիճակին մէջ գտնըված առեններիդ, կը համարձակիք ինծի հարցմունքներ ընել, այս փափուկ նիւթին վրայ, (ինքզինքն) շատ պարզմիտ է պարօնը:

ՊՈՒՏԱՆՊԷՆ

Հա՛րց: Պարո՛ն

ՓՕԼԻՆՅԱՆ

Ա՛յ կրկնեմ... կնոջ մը համար. (Վրպանէն երեսը սրբելը կը դադրեցնէ, ու դալկնալը կոթնելով կը կրծէ) և կը յայտնեմ ա՛ռեն արձագանքներուն, որ դուք զանի կը հոդնեցընէք, այն կինը... զանի կը ձանձրացընէք:

---

* Կտաւապատութեան առեն՝ սերը այսպէս կը նկարագրէին:

ՊԻՐԱՆՊԷ

Աբեն՛ վոյ ցոպելուծ Ը՛ռ մեկ հատո՛ալ ուբեմն գուն իմ գալաններուս մեջ ինչ կայ նէ, պալպել ես։

ԹՕՊԻՆՅԱՆ

Ինըրվն ըրմցած ինձբեն։ Ընշուշու, զանոնք իմ գրպանս թխեր են.

ՊԻՐԱՆՊԷՆ

Ո՛նչ գալշելի բան. գուրս ելէք

ԹՕՊԻՆՅԱՆ

Դուք գուրս ելնելու էք. Հա, հա, հա։

Կը շարունակվի

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Երբ մեր նախնեաց դեռ մեզի անծանօթ գործքերուն անունն իմացած ատիճնիս, մեծ փափաք մը կունենանք զանոնք գիտնալու. այսպէս երկար տաճնէ՝ի վեր լսելով թէ Ը.զգայնի շատ մը պատմիչներ կան, որոնց գործքն ալ վանքերու խորշերուն մէջ, գրատուններուն եռևի կողմերը ոլդերու ու ձմիններու կերակուր եղած՝ անոնց պահապաններէն ոմանք երբեմն սրբանուէր ուսանդներ՝ մարդոց ձեռքին անմատչելի դատելով, իրենք ալ չեն համարձակիր զանոնք գործածելու կամ օգուտ քաղելու. ոմանք ալ զանոնք գործածելու կամ անոնցմէ օգտըվելու անկաթող ալ են նէ՝ ուրիշ ներուն չեն ներեր անոնցմէ օգուտ քաղել կամ քաղել տալ։ Ոմանք ալ յատուկ դիտմամբ կը պահեն ուրիշներուն ձեռքը չանցնելու և միայն իրենք ունենալու համար։ Սակայն

'ի հարկէ այս այսպէս չը պիտի մնար · 'ի հարկէ ազգասէր անձ մը պիտի երևնար յերևան, որ այն գործերը պահուտ տեղերնուն խլելով, հրատարակելու ամեն աշխատութիւն ները, ամեն դժուարութիւնները, ամեն նեղութիւններ յանձն առնելով, մըր նախնեաց գործքերը մեզի ձանչցնել տալու եռանդ մը և փափաք մ'ունենար · հետևաբար մեր խորին շնորհակալութիւնը և ամենամեծ երախտապարտութիւնը յաւիտեան վայելէր : Այս անձերը երբեմն Փրանսացի մը, որ մեր նախնիքը և մեր ազգային պատմութիւնը բոլոր Փռանսացւոց և կրնամ ըսել, ամեն ազգաց ուսումնականներուն ձանչցնել տալու և գիտցնելու համար, ժողվեց ա նոնց ընտիր գրութիւնները և բարձրաստիճան անձերէ ալ իր այս ձեռնարկութեան մեծ նպաստներ գտնելով, սկսաւ զանոնք կարգի դնել :

Այդ ձեռնարկութիւնը յանձն առաւ նաև, ինչպէս արդէն յայտնի է ամենուն, ուրիշ համազգի ազգասէր անձ մ'ալ, որ առաջինէն աւելի հմուտ և աւելի լաւ հասկցող ըլլալով, նախնեաց գործքերէն հրատարակելու ընտրեց 14 հատը, որոնց ամբողջութիւնը ազգային պատմութեան ընդարձակ և ճիշդ տեղեկութիւններով լցուն կատարեալ շարունակութիւն մը պիտի ըլլայ սկիզբէն մինչև վերջին դարերը :

Հ. Գաղանեան բազմահմուտ և ազգասէր Տ. Կարապետ Վարդապետը, իր այս ձեռնարկութեան մէջ, ոչ միայն պաշտպանութիւնը և ոչ բարձրաստիճան պաշտօնէից օգնութիւնը ունենալով, 'ի հարկէ մեծ նեղութիւններ պիտի կրէ իր այս մեծ այլ բազմարդիւն նպատակին հասնելու համար, միայն ազգասիրոց նպաստամատոյց ձեռքը պիտի կրնայ անոր ձեռնարկութեան ծանրութիւնը թեթևցընել քիչ մը, որով կարօղ ըլլայ իր նպատակին ժամանակ առաջ հասնելու :

Երբէն մեկ քանի ազգասիրաց մեկ քանի օրինակի բաժանորդագրվելովը, սկսած էր իր գործքը, և երևան հանած Փռանսերէն հմուտ հայոց պատմութիւն մը, անոր երկրորդ հատորէն Ազաթանգեղոսի Հայոց պատմութեան անոր

հայերէնն ալ՝ լայն ընծայած է և կը յուսանք որ մօտերս հետզհետէ երևան կելնեն մեր ուրիշ նախնի պատմչաց գործերն ալ, որոնք մեր ազգին պատմութիւնը մեզի լաւ և ճիշդ ճանչնալ տալէն ետև, ինչպես նկատած եմք իսկ կը զգուշեն, այլև այլ ազգաց պատմութեանց վրայօք ալ շատ լայն և ճշմարիտ տեղեկութիւններ պիտի տան։ Պիտի յուսանք նաև անոնց մեր ազգին հետ ունեցած այն յարաբերութիւնները այն գործքերը, որոնք անոնց պատմութեանց մէջ կամ բնաւ գրված չեն, կամ կարի համառօտ գրված ըլլալով՝ բաւականապէս գոհ չեն ըրած զանոնք ուսնիլ ուզողները։

Կը յուսանք թէ, արդէն ազգասիրական ոգւով ազգասէր վարդապետին այս մեծ ձեռնարկութեան, իրենց ստորագրութեամբը նպաստամատոյց եղող անձերուն, ուրիշ շատ նմանողներ ալ ըլլալով, կարելի եղածին չափ կը դիւրացնեն անոր այս գործը, և կարող կ՚ընեն զանի կարելի եղածին չափ շուտ շուտ հրատարակելով ելնալու եւս իր ընտրած պատմական գործքերը՝ իրենք ալ ըստ մասին՝ ազգին լրութեան օգտվելուն, մեր ազգին օտար ազգաց ալ ծանօթանալուն, եւանդոտ երիտասարդաց մեր նախնեաց առաքինութիւններուն զարդարվելուն, և օր աւուր մեր ազգին փառաւորվելուն պատճառ և առիթ կըլլան. ու իրենց ալ վարձքը կընդունին անոնցմէ, որոնք աղքատ ըլլալով, իրենց շնորհակալութիւնը յայտնելու համար, միայն յերկինս կուզեն իրենց նայուածքը ու Աստուծմէ կ՚ընդունին իրենց բարերարին պարտական եղած փոխարէնն հատուցանել։

Տպագր. Ռ. Քիւրքճեան.
Կ. Պոլիս Փիլճաճըլար։

ԹՄԲԱԳԻՐ–ՏՆՕՐԷՆ
Ց. Գ. ՍՐՎԱՃԵԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՂԴ.
Բաբելաշտ տղայք Ապպիոս.
Եղիսաբէթ Բազոդ.
Աղնաւ վերջին օրերը.
ՓՆԹԻՆՔԱ Ճշմարիտ պատմութիւն մը.
ԵՐԳԱԽԱՒՈՆ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ.
ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ.

ՕՐՄՆՈՒՑՈՒՄՆ

Ամէն լրագիրս ամիսն երկու անգամ կը հրատարակուի, առանց ամսին կէսին ու վերջին:

Տարեկան գինն է կանխիկ 80 դրուշ:

Յառաջադրեալ տուղերն են առ այժմ,

Մեզուին գրասենեակը Պէճ Նոր խան. վերի դուռը Թիւ 2.

Վրաւաճառ Պ. Մարգարեանին և Պ. Պաղտասարին խանութները՝ ի Պէրման չարսու:

Դուրս երթ ալիք լրագիրներուն համբու ծախքը առնողին վրայ է:

Խմբագրին դրված եւ խրկըված նամակ կամ ինչ և իցէ գրութիւն Պ. Մարգարեանին գրատունը պիտի հասնի. հասնու ծախքը վճարված՝ եթէ ոչ՝ չը պիտի ընդունվի:

Խոհեմութեամբ և առանց կրից դրված մեր նպատակին յարմար յօդուածները կ'ընդունվին, ձեռագիրները ետ չը տրվելու պայմանով:

Նորատիպ գիրքե մը օրինակ մը խըրկըվի նե ձրի ծանուցում կ'ընդվի: